

IMPRESSIE

Nieuwsbrief van het Katholiek
Documentatie Centrum

Themanummer 'Digitaliseren'

Radboud Universiteit Nijmegen

TEN GELEIDE

Sinds het KDC u in 2008 *Impressie* voor het eerst toestuurd hebben wij al een aantal malen bericht over

opsomming van aantallen tiff- of pdf-bestanden, gigabytes en meer van dat soort technische praat. In dit nummer wordt dus meer verteld over de gedigitaliseerde archieven

en collecties zelf dan technische informatie gegeven. Niettemin wilde de redactie ook twee bijdragen wijden aan het concrete werk dat aan digitalisering vastzit ('Een nauwkeurig werkje' en 'Binnenkort in dit theater'). Ook wilde de redactie u graag informeren over datgene waar onze collega's van de Nijmeegse Universiteitsbibliotheek in dit verband mee bezig zijn. Wij hopen ze in de toekomst vaker in onze nieuwsbrief te mogen verwelkomen. Dit themanummer is een extra nummer. In de loop van juni

archieven en collecties die het KDC had gedigitaliseerd of zou gaan digitaliseren. De redactie vond dat het tijd werd om eens een themanummer aan onze digitaliserings-activiteiten te wijden. Daarbij hebben wij gezocht naar een vorm die wat leesbaardere tekst zou opleveren dan een

kunt u van ons weer een normale *Impressie* verwachten. De vele liefhebbers van onze fotorubriek moeten nog een paar maanden geduld hebben.

April 2013
De redactie

HET HANDSCHRIFT VAN ARIËNS

Ruim dertig jaar geleden verscheen bij uitgeverij Ambo de trots van KDC-directeur Jan Roes: *Bronnen van de katholieke arbeidersbeweging. Toespraken, brieven en artikelen van Alphons Ariëns 1887-1901*. Het moet één van de eerste boekuitgaven zijn geweest waar een computerprogramma aan te pas kwam. De afdeling Informatie Verzameling en Verwerking van de Faculteit der Wiskunde en Natuurwetenschappen had toen net één van de eerste tekstverwerkers ontworpen, NUTEXT genaamd.

In het ruim 650 bladzijden tellende boek krijgt de lezer een selectie aangeboden van teksten van Alphons Ariëns uit zijn Enschedese

kapelaanstijd. De selectie werd gemaakt uit het acht meter grote archief van Ariëns dat bij het KDC berust en dat in 1977-1978 vakkundig was geïnventariseerd. De gekozen teksten werden ontcijferd, uitgetypt, van aantekeningen voorzien waar er iets toelichting behoeft, en alle doorhalingen en invoegingen door Ariëns werden getrouw genoteerd. 'Engelengeduld' en 'monnikenwerk' waren de woorden waarmee Jan Roes dit project typeerde. Vermeldde Ariëns in 1891 in een toespraak in Deventer ter gelegenheid van de oprichting van de plaatselijke RK Werkliedenvereniging in het voorbijgaan het nuttige werk van de Vereeniging Utile Dulci, dan kunnen we in een voetnoot onder andere lezen dat deze vereniging in 1845 was opgericht en een gulden contributie per jaar kostte.

Eerste bestuur RK Arbeidersvereniging in Enschede met Ariëns in het midden.

Gij zult me wel niet kwalijk nemen, als ik u naar
Lamprecht als verkeer, opkroon & de meeste leere
me onbekende zijn. Ik geloof dat ik daar eenig recht
op heb. Ik was - maar te weten - om plan deze midde-
le reis gegaan, toen Lamprecht me uitnodigde.
Als het niet gelijk stond met v. wege lof, zo
ik begreep ook te zeggen, dat je mij tegemoet hier over
je prijs moet stellen. Ik was nu plan den middag op

*Toespraak over de oprichting van een afdeling van de RK Twentse
Fabrieksarbeidersbond en een RK Arbeidersvereniging te Borne [1891]*

Ariëns geldt tot op de dag van vandaag als de architect van de katholieke sociale beweging: de arbeidersorganisatie en de drankbestrijdingsorganisatie Sobriëtas. Al kort na zijn dood belastte een Ariëns-comité zich met de start van een zaligverklaringsproces, dat in 2005 weer werd vlotgetrokken, en nog steeds wordt er elk jaar een Ariëns-lezing gehouden.

Voor de ontstaansgeschiedenis van de katholieke sociale beweging is het omvangrijke archief van Ariëns van onschatbare waarde. En omdat

het archief nog steeds met grote regelmaat onderzoekers trekt, heeft het KDC het volledige archief laten digitaliseren. Binnenkort is het priegelige handschrift van Ariëns dus online te lezen, gekoppeld aan de archiefinventaris.

Maar die leerzame en gedetailleerde toelichtingen op zijn toespraken, brieven en artikelen – die zult u in het boek moeten blijven opzoeken.

Lodewijk Winkeler

DE EDELSMIDSE BROM, WELLICHT HET MOOISTE ARCHIEF VAN HET KDC...

De kwalificatie 'mooiste archief' is, naast een weinig gebruikte zinsnede, natuurlijk een kwestie van smaak, maar het archief van de edelsmidse Brom is zonder twijfel één van de meest in het oog springende collecties van het KDC. Het behoort tot onze meest geraadpleegde archieven en het is dan ook niet voor niets dat deze collectie één van de eerste is waarvan een substantieel gedeelte is gedigitaliseerd.

*Jan Hendrik Brom, Schetsontwerp
van een doopvont, 1890*

Koperslager Gerard Bartel Brom begon in 1856 in Utrecht zijn edelsmidse. Hoewel hij gespecialiseerd was in profaan werk, hield hij zich vooral bezig met neogotisch kerkelijk vaatwerk. Gebrek aan werk had hij niet: de wederopbouw van de Nederlandse kerkprovincie en pleitbezorgers van de neogotiek als J.A. Alberdingk Thijm en het Sint Bernulphusgilde droegen bij aan een niet aflatende stroom aan opdrachten.

Na het overlijden van Gerard Bartel in 1882 kwam de edelsmidse onder leiding van de 22-jarige Jan Hendrik Brom te staan. Deze artistieke zoon koos voor een meer eigentijdse, vernieuwende stijl, soms tot de Art Deco gerekend. In 1915 overleed hij. Zijn zoons Jan Eloy en Leo namen de uit zijn voegen gegroeide smidse over en maakten er een moderne onderneming van met internationale contacten binnen en buiten de kerk. De oudste zoon Jan Eloy was edelsmid-ontwerper. Hij won talloze prijzen voor zijn werk, zoals de Gouden Erering in Duitsland (1953), de hoogste onderscheiding voor edelsmeedkunst. Hij was het ook die in opdracht van koningin Wilhelmina in 1947 een erezwaard voor generaal Eisenhower ontwierp, als teken van dankbaarheid van het Nederlandse volk voor de bevrijding. Zijn minder bekende broer Leo was edelsmid-beeldhouwer en de zakelijkste. De internationale contacten tot in Zuid-Amerika werden door hem gelegd. Zijn inspanningen konden echter

Ontwerp voor een medaille voor het vijftigjarig bestaan van Sigarenfabriek G.S.M.A. Hagen z.j.

niet voorkomen dat de edelsmidse in 1961, wegens een teruglopend aantal opdrachten en het ontbreken van een opvolger, de deuren moest sluiten. Het archief van de edelsmidse werd in 1970 aan het KDC overgedragen en daar ontsloten. De bedrijfs-administratie (onder andere opdrachtenboeken en rekeningen) is bijna compleet bewaard gebleven; een erg belangrijke bron voor kunsthistorisch onderzoek, want de ervaring leert dat de herkomst van veel kerkelijke kunst soms lastig te reconstrueren is. Daarnaast bevat de collectie prachtige in aquarel uitgevoerde ontwerptekeningen van het werk van de edelsmidse. Natuurlijk zijn dat schetsen van kelken, monstransen en altaarstukken, maar ook wereldlijke ontwerpen van bijvoorbeeld ambtskettingen en sierspelden zijn

Jan Eloy Brom, Ontwerptekening van een altaar, 1936

hier te vinden. Tenslotte bevat het archief achtergrondinformatie over de belangrijke projecten van de edelsmidse zoals de laatste grote opdracht: de restauratie van de reliekschrijn van Sint Servaas te Maastricht.

Ramses Peters

EEN NAUWKEURIG WERKJE

Een eerbetoon aan de KDC-collega's in kamer N -1.20

Er komt heel wat voor kijken, alvorens een gebruiker archiefstukken via het internet kan raadplegen. Dat kan die gebruiker waarschijnlijk weinig schelen. Vooral

De hoge kwaliteitsscanner van UB/KDC

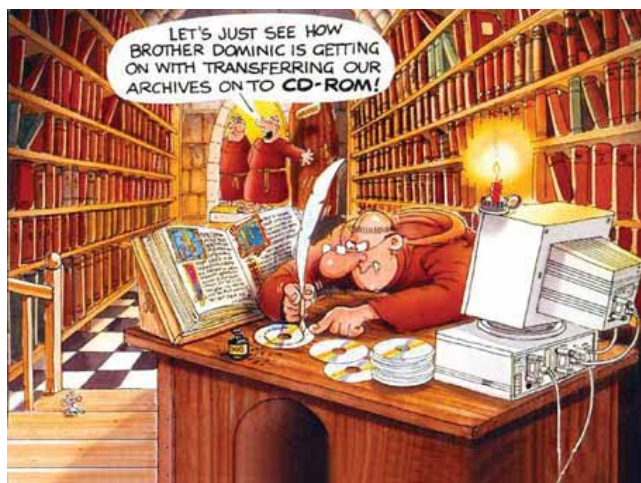
jongere onderzoekers staan wat dit betreft nergens meer van te kijken. Maar achter de schermen moet er heel wat gebeuren voordat het zover is. Over dat 'heel wat' gaat dit artikel. Dat is mogelijk wat saai – dan slaat u het artikel gewoon over. Maar u mag dan nooit meer zeggen: “kan het KDC dit of dat archief niet gewoon

even digitaliseren?”. ‘Gewoon even’, vergeet u dat maar.

Een archief leeft bij de gratie van nummers. Een archief heeft een nummer, een plank heeft een nummer, elk archiefomslag heeft een nummer. Zonder nummers is een archief dood. Je kunt het archief niet terugvinden tenzij je 10.000 planken langsloopt, je kunt een archiefstuk niet terugvinden zonder het hele archief door te nemen. Het is het eerste wat elke archiefmedewerker moet leren: alles moet op de goede plaats terug. Zo ook in een digitaliseringsproject, waarbij de stukken al gauw drie keer uit en in hun doos moeten.

Het digitaliseringswerk zelf wordt vaak uitbesteed, al doet het KDC kleinere archieven ook wel zelf. Zo'n bedrijf wil dan weten hoeveel scans het gaan worden (een scan is een digitale foto van één zijde van een blad). Inmiddels weten wij ongeveer hoeveel scans er voor een meter archief nodig zijn. Dat heeft veel proeftellingen gekost, en een paar fikse telfouten met bijbehorende rekening.

Nu komen de archiefstukken echt uit de dozen. Ze moeten geprepareerd worden voor het scannen, dat wil zeggen: alle nietjes en paperclips moeten er uit, zodat alle pagina's los zijn, en alle vouwen moeten – vaak heel voorzichtig – gladgestreken

worden. Want als er letters in die vouwen staan, worden die met een vouw onleesbaar.

Intussen let onze medewerker meteen op potentiële scanproblemen: gekleurd of vergeeld papier, of bladzijden die zo dun zijn dat de tekst van de achterzijde door die van de voorzijde heen te zien is. De archiefstukken kunnen nu weer in de dozen als ze op transport moeten naar een extern digitaliseringsbedrijf. Het archief wordt nu gescand, bladzijde voor bladzijde, voorkant en achterkant. Daarbij moet geregeld gesleuteld worden aan de belichting. De scans worden opgeslagen. Wij doen dat in drie versies: een bestand met een hoge kwaliteit, een bestand met een lage kwaliteit, dat minder computerruimte inneemt, en een zogenaamd pdf-bestand, dat lekker over het internet kan scheuren en dat iedereen zonder

ingewikkelde computerprogramma's kan lezen. Van al die versies wordt steekproefsgewijs gecontroleerd of zij aan de standaard kwaliteitseisen voldoen die hiervoor door vakmensen zijn vastgesteld.

U begrijpt dat de stukken inmiddels alweer uit de dozen gehaald zijn en er weer in terug gedaan – hopelijk in de goede volgorde.

Tenslotte worden alle scans ergens op hun plaats gezet: de hoge kwaliteitsbestanden gaan de brandkast in, de lage kwaliteitsbestanden worden op bijvoorbeeld een CD of DVD gezet om te raadplegen, en de pdf-bestanden worden aan de KDC-catalogus gekoppeld.

De medewerkers in kamer N -1.120 nemen koffie en de onderzoeker kan aan de slag.

Lodewijk Winkeler

HET ARCHIEF CALS GEDIGITALISEERD

Onlangs voltooide het KDC de digitalisering van het archief van de voormalige katholieke politicus J.M.L.T (Jo) Cals. Tot de digitalisering ervan werd besloten omdat Cals van 1965 tot 1966 minister-president was van een naar hem genoemde kabinet, een coalitiekabinet van KVP, PvdA en ARP. Bovendien speelde hij ook in de daaraan voorafgaande decennia al een belangrijke rol in de Nederlandse politiek.

Jo Cals werd in 1942 in Roermond geboren als zoon van een onderwijzer en studeerde, na het behalen van het gymnasiumdiploma

en een afgebroken priesteropleiding, Nederlands Recht aan de Katholieke Universiteit in Nijmegen.

In augustus 1948 werd hij voor het eerst lid van de Tweede Kamer en bleef dit tot maart 1950, waarna hij tot september 1952 staatssecretaris van Jeugd en Cultuur was bij het ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen (OKW). Van 1952 tot 1963 was hij minister op hetzelfde departement in vier opeenvolgende kabinetten. Tussen zijn ministerschappen door keerde Cals steeds weer in de Kamer terug. Als minister van OKW was hij verantwoordelijk voor de totstandkoming van de Mammoetwet, een veelomvattende wet waarin

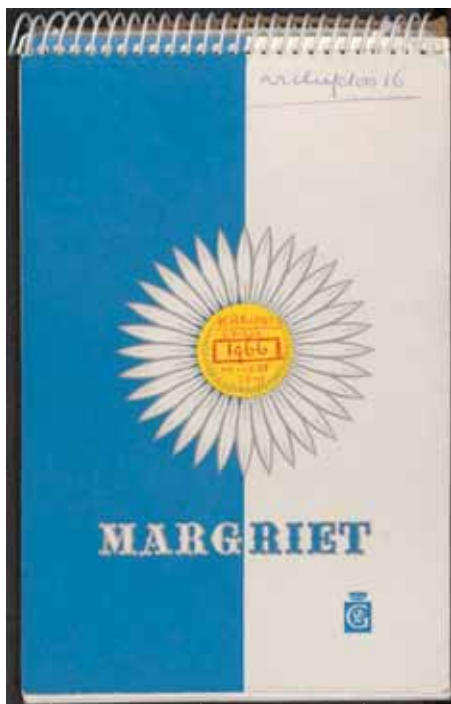
Vijftigjarig bestaan van de Katholieke Arbeiders Beweging, 1959: KAB-voorzitter Middelhuis in gesprek met, bisschop Moors van Roermond, en minister Cals van Onderwijs Kunsten en Wetenschappen

1940 Diner van het Corpsdispuut "De Gong", met als tafelpraeses Jo Cals staande 3e van links tegen de deurpost: Godfried Bomans

een ingrijpende hervorming van het Nederlands voortgezet onderwijs werd geregeld. Na een 19 dagen durend debat in de Tweede Kamer wist hij deze in 1962 door het parlement te loodsen. Tijdens de eerste termijn van dat debat was hij zes uur en vijftig minuten aan het woord; dit geldt nog steeds als een parlementair record. De wet maakte de invoering mogelijk van nu gangbare onderwijstypes als MAVO, HAVO en VWO en van de "brugklas". Van 14 april 1965 tot 22 november 1966 was hij minister-president van het kabinet-Cals, een ambitieus, linksgeoriënteerd kabinet. De regeerperiode hiervan werd vooral bepaald door twee spraakmakende

gebeurtenissen: het controversiële huwelijk van prinses Beatrix en Claus von Amsberg en "de Nacht van Schmelzer", een dramatisch verlopen marathondebat in de Tweede Kamer waarin de ondergang van zijn kabinet werd bezegeld. Bovendien werd zijn kabinet geconfronteerd met een revolutie onder een deel van de Amsterdamse jongeren (de Provo's) die culmineerde in het gooien van een rookbom bij het huwelijk van prinses Beatrix en Claus von Amsberg en hevige rellen in Amsterdam naar aanleiding van een conflict over de uitbetaling van vakantiegeld aan bouwvakkers. De val van het kabinet-Cals op 14 oktober 1966 tijdens de zogenaamde

Het kladblok dat Cals gebruikte om aantekeningen in te maken tijdens de kabinetscrisis van 1966

“Nacht van Schmelzer” wordt beschouwd als het begin van de polarisatie in de Nederlandse politiek en de opmaat naar het progressieve kabinet-Den Uyl. Aanleiding voor de val was de aanvaarding door de Kamer van een door KVP-fractieleider Schmelzer, zonder vooroverleg, ingediende motie waarin een betere dekking van de begroting werd geëist. Cals beschouwde dit als een motie van wantrouwen en diende daarop het ontslag van zijn kabinet in. Als gevolg hiervan bleven de verhoudingen tussen PvdA en KVP

nog jarenlang vertroebeld en vond er een radicalisering binnen de PvdA plaats. Bovendien werd de electorale positie van het juist opgerichte D66 er door versterkt en splitsten uit onvrede met het door hun partij gevoerde beleid een groep progressieve katholieken zich af van de KVP om de Politieke Partij Radikalen (PPR) te vormen. D66 en de PPR zouden in 1973 belangrijke steunpilaren van het kabinet-Den Uyl worden.

Na zijn premierschap werd Cals voorzitter van de Staatscommissie van advies inzake de Grondwet en de Kieswet (de Commissie-Cals-Donner). Hij overleed op 30 december 1971 in Den Haag. Verhelderende en onthullende onderdelen van het archief zijn de dagboeken die Cals bijhield tijdens de formatie van zijn kabinet in 1965 en bij de nasleep van de val ervan in 1966. Aandoenlijk zijn de vele brieven die hij na de val van zijn kabinet van kiezers mocht ontvangen en die, op enkele scheldbrieven na, allemaal hartelijke adhesiebetuigingen aan zijn persoon en zijn beleid bevatten. Het archief van Cals beslaat in fysieke vorm ongeveer 4 meter. Het heeft als bestandsnaam CALS en als archiefvolgnummer 605. Het archief is te raadplegen via de KDC-website.

Ruud Franssen, medewerker archief

HET ARCHIEF VAN HET AARTSBISDOM JAKARTA (INDONESIË) (1807-1975)

Het was zonder meer een bijzondere aanwinst voor het KDC: het archief van het Aartsbisdom Jakarta. Niet voor niets werd het aangeduid als een 'historische parel' uit de gordel van smaragd (Jaarboek KDC 1985). In 1975 gaf de aartsbisschop van Jakarta L. Soekoto SJ – ongetwijfeld mede via M.P.M. Muskens, toen werkzaam op de afdeling documentatie van de Indonesische bisschoppenconferentie – toestemming om een kopie van het archief van het aartsbisdom in het KDC in Nijmegen te bewaren. Als tegenprestatie kreeg het aartsbisdom gratis een eigen kopie.

Gekozen werd voor microfilm.
Wat voor onze tijd de digitalisering

van archieven is, was in die tijd het vastleggen van gegevens op microfilm. Zeker voor dit archief, dat onder tropische omstandigheden moest zien te overleven, leek dit de beste oplossing. De deskundigen bij uitstek, het Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde (KITLV), onderstreepten dat. De toenmalige directeur van het KDC Jan Roes reisde in 1976 naar Jakarta om de documenten uit te zoeken. Die werden vervolgens via de afdeling van het KITLV in Jakarta op 16 mm film gezet.

Op die manier werden in 750.000 shots liefst 170.000 pagina's (37,5 meter archief) verwerkt. Omdat de films kwetsbaar waren, werden er vervolgens in Nederland microfiches van vervaardigd. Op elk fiche in briefkaartformaat zijn enkele tientallen documenten opgeslagen, die aan de hand van een codering toegankelijk zijn gemaakt.

*Zuster C.M.A.
van Well
en enige
collega's van
haar school,
tijdens een
schoolreisje
naar Parang
Tritis aan de
zuidkust van
Java*

Vertegenwoordigers van moslims, katholieken (bisschop Petrus Willekens s.j. apostolisch vicaris van Djakarta) en protestanten kijken toe terwijl president Soekarno en vicepresident Hatta een gebed zeggen tijdens een zitting van het Indonesische parlement

Veel onderzoekers en historici hebben sindsdien dankbaar gebruik gemaakt van het feit dat zij niet naar Jakarta maar naar Nijmegen konden reizen om deze bron te raadplegen. De waarde van het archief staat buiten kijf, zowel voor de geschiedenis van de Indonesische als voor die van de Nederlandse katholieke kerk. Het aartsbisdom was immers de eerste officiële instantie van de katholieke kerk in het toenmalige Nederlands-Indië en zou gedurende de hele negentiende eeuw en eerste helft van de twintigste eeuw een coördinerende functie houden.

Raadplegen van microfiches via een leesapparaat is niet de meest gebruiksvriendelijke manier om documenten te bestuderen en inmiddels is er een alternatief

voorhanden. Ook microfiches kunnen namelijk worden gedigitaliseerd. Alle documenten die een microfiche bevat worden daarbij als het ware weer van elkaar 'losgeknipt' en in één pdf-bestand achter elkaar gezet. Op die manier zijn de documenten ook digitaal doorzoekbaar.

Het rijke archief met zijn historische beschrijvingen van cultuur, land en volk van Java tot Atjeh, zijn dagboeken, correspondentie, verslagen, contacten met congregaties en stukken van het gouvernement, ligt daarmee – na verkregen toestemming – open voor digitaal onderzoek.

Vefie Poels

BINNENKORT IN DIT THEATER

Zullen ooit alle archieven die het KDC bewaart van achter het bureau thuis te raadplegen zijn? Als we afgaan op wat het KDC allemaal aan gedigitaliseerde en toegankelijke archieven presenteert in de nummer van Impressie, zou je haast zeggen dat het niet lang meer kan duren. Maar schijn bedriegt.

Tweehonderd jaar werk

Op dit moment beslaan de archieven die digitaal beschikbaar zijn zo'n 100 meter plankruimte – want we gooien ze natuurlijk niet weg. Het digitaliseren van deze honderd meter heeft in de afgelopen jaren al met al een zestigduizend euro gekost, hoofdzakelijk de loonkosten voor zo'n twee volle jaren werk.

Laten we dit omrekenen naar het totale KDC-bezit aan archieven: tienduizend meter. Om het ideaal te bereiken dat alle archieven online kunnen worden geraadpleegd, hebben we volgens Bartjens dus nog voor tweehonderd jaar werk, à raison van zes miljoen euro – prijspeil 2013. Op deze ontmoedigende gedachte valt natuurlijk veel af te dingen, maar het is duidelijk dat er keuzes gemaakt moeten worden. Wat zijn de meest kwetsbare archieven, wat zijn de meest interessante, welke archieven worden het meest geraadpleegd. En om subsidie te verwerven natuurlijk

ook: welke archieven zijn het meest 'aaibaar'.

Maar wij geven de moed niet op! Daarom, als opsteker, volgt hier een overzicht van archieven, die u tussen nu en volgend jaar op onze website kunt verwachten.

Marie Koenen

Marie Koenen

Marie Koenen (1879-1959) was in haar tijd een bekende katholieke romanschrijver en was getrouwd met de bekende schrijver Felix Rutten. Bekendst zijn haar latere romans *De korrel in de voor* (1941) en *Wassend graan* (1947).

Het archief van Marie Koenen was één van de eerste archieven van het KDC die in 2006 in het kader van het landelijke project *Metamorfoze* in aanmerking kwam voor conservering.

P.J.M. Aalberse tijdens de Internationale Arbeidsconferentie, Genève 1934

J.W. van Leeuwen, de eerste uitgever van De Katholiek

Dat betekende toen niet digitalisering, maar microverfilming. Binnenkort worden de microfilms alsnog gedigitaliseerd. Jammer genoeg zijn microfilms altijd zwart-wit, zodat ook de digitalen alleen in zwart-wit kunnen worden geraadpleegd.

P.J.M. Aalberse

De RKSP-politicus en minister van arbeid P.J.M. Aalberse (1891-1947) heeft een omvangrijk archief nagelaten, dat niet alleen in politiek opzicht interessant is, maar bijvoorbeeld ook informatief is over de geschiedenis van *De Katholieke Illustratie*, waarvan hij commissaris was.

Zijn dagboeken, die de periode 1891-1947 beslaan, werden in 2004-2006 gedigitaliseerd door het toenmalige Instituut voor Nederlandse Geschiedenis. De dagboeken 1902-1947 werden bovendien geannoteerd in boekvorm uitgegeven. De dagboeken zijn te raadplegen op www.historici.nl/Onderzoek/Projecten/Aalberse. In 2013-2014 zal het KDC het hele archief digitaliseren en on line online ter inzage geven.

Redactiearchief De Katholiek

Elders in dit nummer wordt al geschreven over de digitalisering van een aantal katholieke culturele tijdschriften. Van één van deze tijdschriften, namelijk van *De Katholiek*, bewaart het KDC ook het redactiearchief, dat de hele

periode omvat dat het tijdschrift heeft bestaan (1842-1924), plus de oprichtingsgeschiedenis in 1841. De digitale bestanden van dit archief staan inmiddels klaar, dus ook die kunt u binnenkort via onze website raadplegen.

Vincentiusvereniging Nederland

Met de digitalisering van het vooroorlogse deel van het archief van de Sint Vincentiusvereniging Nederland is het KDC al enige jaren bezig. De Vincentiusvereniging is één van de oudste katholieke verenigingen. Zij werd opgericht in 1846 in Den Haag en hield en houdt zich bezig met ondersteuning van armen en behoeftigen. Niet alleen de vereniging zelf, maar ook haar

archief gaat tot de oprichting terug – wat zeker geen vanzelfsprekendheid is! Imposant zijn de enorme negentiende eeuwse notulenboeken, in schoonschrift volgeschreven. In die tijd werden de notulen op de vergadering nog letterlijk door de secretaris voorgelezen. Aan de randen van de bladzijden heeft de tijd zijn sporen zichtbaar achtergelaten, zodat digitalisering ervan bepaald geen overbodige luxe was.

Al met al staat dus weer ruim vijftig meter archief aan te komen waarvoor u niet meer naar het KDC hoeft te komen.

Lodewijk Winkeler

Notulenboek 1851-1865 van de Vincentius Vereniging Nederland.

HET ARCHIEF VAN EEN KARDINAAL (EN ZIJN SECRETARIS)

Een van de opmerkelijkste archieven die het KDC herbergt is het archief van kardinaal Willem Marinus van Rossum CSsR. Eigenlijk is het archief een samenraapsel van documenten, brieven en foto's die door zijn oud-secretaris Joseph Maria Drehmanns in Rome zijn vergaard. Drehmanns was testamentair executeur van de op 30 augustus 1932 plotseling gestorven kardinaal. Terwijl de meeste ambtelijke stukken van Van Rossum in principe naar de betreffende archieven van de Vaticaanse curiale instanties gingen, met name het archief van de Propaganda Fide, slaagde Drehmanns erin een groot aantal stukken mee naar Nederland te nemen. Deze bevatten ook veel correspondentie die Drehmanns zelf (al dan niet) in naam van Van Rossum heeft gevoerd. De duizenden brieven, die begin jaren negentig vanuit het archief van de Redemptoristen min of meer ongeordend naar het KDC kwamen, waren jarenlang moeilijk toegankelijk. Mappen getiteld 'Brieven van diverse personen en organisaties' of 'Brieven met diverse mannelijke congregaties en orden' moesten op goed geluk worden doorgespit. Nu het archief gedigitaliseerd is, kan eenvoudig via het zoekstelsel van

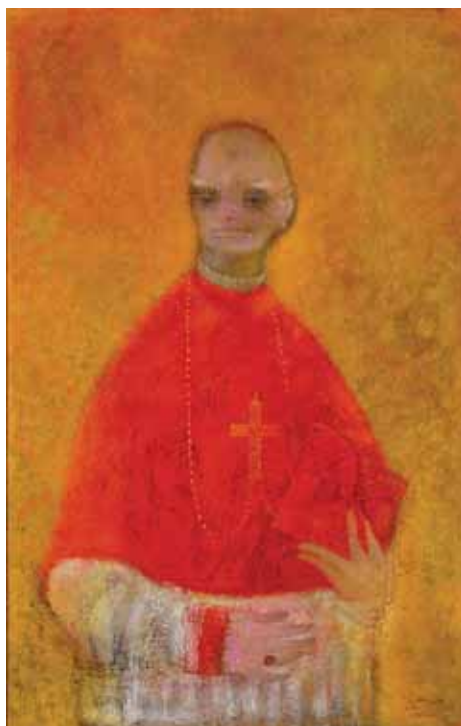

Voorportaal van de Congregatie voor de Voortplanting van het Geloof. V.l.n.r. Helga Dahll, J.M. Drehmanns, Kardinaal van Rossum, bisschop Jan Olav Smit en consul Dahll.

het KDC op naam van de afzender worden gezocht. Daardoor zien we meteen dat we Drehmanns zonder meer dankbaar mogen zijn voor zijn actie, waardoor hij een deel van Van Rossums nalatenschap heeft bewaard voor het nageslacht. Maar het blijft wel een beetje gissen naar de criteria die Drehmanns heeft gebruikt bij zijn selectie. Een aantal zaken valt op. De archieven bevatten veel materiaal dat te maken heeft met Nederlandse contacten, bijv. met Willem Dreesmann, Francisca van Leer of Gerard

Brom, en dat geldt ook voor de correspondentie over Nederlandse onderscheidingen op het hoogste niveau, bijv. met kardinaal Pietro Gasparri als Staatssecretaris of kardinaal Gaetano de Lai van het Consistorie. Voor de correspondentie met Nederlandse prelaten in allerlei missiegebieden is het archief eveneens een ware Fundgrube. Ook vinden we in het archief de soms zeer uitgebreide correspondentie met de (generale besturen van) 31 orden en congregaties waarvan hij kardinaal protector was. Mogelijk was Drehmanns hier extra in geïnteresseerd omdat hij met veel van de congregaties van vrouwelijke religieuzen zelf intensieve contacten opbouwde. Zijn eigen betrokkenheid kan ook een rol gespeeld hebben bij de bewaarde documenten van de Pauselijke Missiewerken.

Van veel andere stukken lijkt het dat Drehmanns ze heeft vergaard met een specifiek doel voor ogen: het schrijven van een biografische levensschets, waarin de kardinaal op zijn paasbest naar voren komt. Auguri (goede wensen, met name met Kerstmis) van keizer Frans Jozef van Oostenrijk, van koning Alfonsus XIII van Spanje of Elena en Victor Emmanuel van Italië ontbreken niet. Ook de benoemingsbrieven van Van Rossums kardinale posities treffen we aan, evenals vele lofbrieven na zijn dood geschreven. Uitgebreide fotoboeken met de

Kardinaal W.M. van Rossum (1854-1932), door Aad de Haas

vorstelijke onthalen van de kardinaal in Nederland in 1924 of IJsland in 1929 completeren het beeld dat Drehmanns ons heeft willen nalaten. Waarbij hijzelf als een soort wethouder Hekking (Van Kooten en De Bie) nimmer van de voorgrond verdwijnt.

Vefie Poels, biograaf W.M. van Rossum

Leerlingen van de dominicanen in Huissen vieren de uitslag van de verkiezingen van 1922, die resulteerde in een winst van twee zetels voor de RKSP

DE RESTEN VAN DE RKSP

Toen de Duitsers zich na hun inval in mei 1940 enigszins in Nederland hadden geïnstalleerd, begonnen zij met de opheffing van talrijke organisaties ten gunste van door hen of NSB-ers opgerichte eenheidsorganisaties: politieke partij, arbeidersorganisatie, jeugdwerk, enzovoort.

Zo werd ook de RK Staatspartij in het najaar van 1941 geliquideerd. Hoe dat in zijn werk ging valt te lezen in het dagboek van de toenmalige directeur van het Partijbureau, mr. H.A.M.T. Kolfschoten, te vinden in het RKSP-archief.

Het RKSP-archief werd in acht kisten gepakt en overgedragen aan de nazi-commissaris voor Niet Commercieele Verenigingen en Stichtingen. De

acht kisten zijn nooit meer boven water gekomen. Begin deze eeuw is langs een lange omweg via Rusland een groot aantal door de Duitsers geroofde archieven in Nederland teruggekeerd, maar van stukken van de RK Staatspartij geen spoor: het RKSP-archief moet dan ook als verloren worden beschouwd.

Toch bewaart het KDC het 'archief van de RK Staatspartij'. De RKSP-bestuurders, mogelijk Kolfschoten zelf, hadden de tegenwoordigheid van geest om de belangrijkste delen van het archief achter te houden. Daaronder waren de aller-oudste notulenboeken, te weten die van de in 1891 opgerichte Vereniging van Rooms Katholieke Leden der Tweede Kamer der Staten-Generaal, die in de wandeling werd aangeduid als de Katholieke Kamerclub. Deze notulen van wat tegenwoordig een

katholieke kamerfractie zou heten zijn compleet bewaard tot en met 1939. Een kamerfractie betekende nog geen politieke partij. Hoewel er vanaf de jaren 1870 lokale RK kiesverenigingen ontstonden zou het tot 1904 duren voordat er een 'Algemeene Bond van RK-kiesverenigingen' werd opgericht. Deze zou, vanwege de invoering van het systeem van evenredige vertegenwoordiging omgezet worden in de federatief georganiseerde 'Algemeene Bond van RK Rijkskieskringorganisaties'. De bond, die in de volksmond al RKSP genoemd werd, zou pas in 1926 formeel overgaan in de Rooms-Katholieke Staatspartij. Van de voorgangers van de RKSP zijn alleen jaarverslagen van na 1918 overgeleverd. Van het bestuur van de RKSP zijn echter alle notulen

bewaard gebleven. In combinatie met de ook op het KDC aanwezige archieven van fractieleiders H.J.A.M. Schaepman (tot 1903), W.H. Nolens (tot 1931) en P.J.M. Aalberse (tot 1941) is het gelukkig nog mogelijk een redelijke reconstructie te maken van het functioneren van de katholieken in de politiek van voor de Tweede Wereldoorlog.

Na de Tweede Wereldoorlog heeft het partijbestuur van de RKSP – vanaf 22 december 1945 Katholieke Volkspartij – geprobeerd het achtergehouden archiefmateriaal nog enigszins aan te vullen. Zo bevat het archief zoals dat in 1969 bij het KDC werd ondergebracht ook stukken van mr. C.M.J.F. Goseling, die van 1930 tot 1937 voorzitter was van de RKSP en in 1941 in Buchenwald stierf.

Ramses Peters

Partijraad van de RKSP in Den Bosch, 1936. Spreker is professor J. Kors OP.

OPEN ACCESS: VRIJE INFORMATIE VOOR IEDEREEN

Met de komst van digitale media heeft iedereen toegang tot bijna alle informatie. Kennis is gedemocratiseerd. Toch zijn veel wetenschappelijke publicaties nog niet openbaar. De Open Access-beweging probeert dat te veranderen. Wat is Open Access en wat doet de universiteitsbibliotheek van de Radboud Universiteit Nijmegen ermee?

In Umberto Eco's roman *De naam van de roos* ontdekt de middeleeuwse monnik William Baskerville een verborgen kloosterbibliotheek. Verbijsterd dat zoveel prachtige manuscripten ongelezen in kasten blijven liggen, roept hij: 'Het zou niemand verboden moeten zijn om deze boeken vrij te raadplegen!' *De naam van de roos* schetst hiermee een nauwkeurig beeld van de premoderne

informatiesamenleving. Kennis was voorbehouden aan de happy few die konden lezen en toegang hadden tot de weinige geschriften die de wereld telde. Maar dankzij de uitvinding van de boekdrukkunst in de vijftiende eeuw en - meer recent - de komst van digitale media is dat niet meer zo. Boeken zijn er in overvloed en in bijna elk huishouden zijn computers, tablets en smartphones te vinden die overal en altijd toegang bieden tot websites als Google en Wikipedia. Daarmee heeft iedereen vrijwel alle informatie binnen handbereik.

Oude en nieuwe uitgeefmodellen

Alle informatie? Nee. Het gros van de academische publicaties blijft voor veel mensen onbereikbaar. Dat komt door de manier waarop wetenschappelijke artikelen worden gepubliceerd. Sinds jaar en dag werkt dat ongeveer als volgt. Een wetenschapper schrijft een tekst en levert die in bij een

vaktijdschrift. Wie de publicatie vervolgens wil raadplegen, kan dat meestal niet zomaar gratis doen. Daarvoor moet men op het tijdschrift zijn geabonneerd, bijvoorbeeld via de universiteitsbibliotheek. Bibliotheekleden, studenten en onderzoekers hebben daardoor toegang tot wetenschappelijke publicaties. De rest heeft evenwel het nakijken.

Oneerlijk, vinden aanhangers van de zogeheten Open Access-beweging. Wetenschappelijke kennis zou volgens hen voor iedereen vrij toegankelijk moeten zijn. Ook voor wie geen dure abonnementen kan betalen, zoals particulieren, kleine bedrijven en bibliotheken in ontwikkelingslanden. Bovendien moeten beperkingen zoals het verbod op het kopiëren en verspreiden van publicaties verdwijnen. Zeker als het wetenschappelijk onderzoek is gefinancierd met publiek geld. Universiteitsbibliotheeken, wetenschappers en computerhackers zoeken daarom naar alternatieven voor het huidige uitgeefmodel. Zo koos de jonge Open Access-activist Aaron Swartz de rigoureuze weg. Een paar jaar geleden hackte hij de database van een grote uitgever en plaatste een paar miljoen artikelen online. Iedereen kon ze naar believen downloaden. Maar wat de jonge hacker zag als een daad in de traditie van Robin Hood, beschouwden de gedupeerde uitgever en de

Aaron Swartz (1986-2013)

Amerikaanse overheid als ordinaire diefstal. ‘Stelen is stelen,’ verklaarde de openbaar aanklager, ‘of je nu een computercommando of een breekijzer gebruikt. Of je nou documenten, data of dollars meeneemt.’ Swartz hing een gevangenisstraf van 35 jaar en een boete van één miljoen dollar boven het hoofd. Op 11 januari 2013 pleegde hij zelfmoord. Een groot aantal wetenschappers eerden de computerhacker door eigenhandig artikelen in Open Access te publiceren.

Open access en de Radboud Universiteit Nijmegen

De universiteitsbibliotheek van de Radboud Universiteit Nijmegen voert van 2011 tot en met 2014 diverse projecten uit in het kader van het programma Digitale Bibliotheek. Open Access speelt

daarin een belangrijke rol. Samen met wetenschappers wordt gewerkt aan het vrij toegankelijk maken van artikelen, boeken, proefschriften en andersoortige wetenschappelijke publicaties voor iedereen. Eén manier is om publicaties op te nemen in de Radboud Repository. Dit is een database met een groeiend aantal geschriften van wetenschappers van de Radboud Universiteit. De auteur publiceert zijn of haar onderzoek als vanouds in een betaald tijdschrift of

Het oertijdperk van de automatisering in Nederland. Bij de Centrale Volksbank wordt in 1970 een nieuwe computer afgeleverd

boek bij een commerciële uitgeverij en plaatst de tekst vervolgens óók in de Radboud Repository. Dit biedt grote voordelen. Iedereen kan kosteloos vanaf zijn eigen computer de Radboud Repository raadplegen, of je nu lid bent van de bibliotheek of niet. De wetenschappers profiteren eveneens: hun publicaties

worden automatisch opgenomen in Google Scholar en NARCIS (de nationale portal met toegang tot wetenschappelijke informatie) - en daardoor vaker gelezen en geciteerd. De Radboud Repository kan dan ook rekenen op de steun van steeds meer Nijmeegse onderzoekers. Dit bleek bijvoorbeeld uit de vele positieve reacties naar aanleiding van de RU4Openaccess-campagne (www.ru4openaccess.nl).

Publiceren in een repository wordt ook wel de 'green road' van Open Access genoemd. Dit om het verschil aan te geven met de 'golden road', waarbij wetenschappers rechtstreeks publiceren in voor iedereen vrij toegankelijke tijdschriften en boeken. Ook langs deze weg zal de universiteitsbibliotheek van de Radboud Universiteit de komende jaren diensten gaan ontwikkelen. Daarbij zal zij nauw samenwerken met wetenschappers, bestuurders, uitgevers en andere universiteitsbibliotheken.

Open Access staat op het punt om definitief door te breken. Naar verwachting zullen de komende jaren vele succesvolle initiatieven volgen. En wie weet kunnen we binnenkort in de geest van William Baskerville zeggen: 'Het is niemand verboden om deze informatie vrij te raadplegen!'

Pieter Offermans, Informatiediensten
Universiteitsbibliotheek Nijmegen

DIGIBEET

Elke ochtend als ik op het KDC kom is het eerste wat ik doe: mijn vulpen en bijpassende ballpoint – wat iets méér is dan een balpen – uit hun doosje halen en op mijn bureau leggen. Pas daarna zet ik mijn computer aan. Dat is een historische volgorde. Er waren tijden dat ik nog geen computer had, ja, amper wist wat zo'n ding was, laat staan dat ik er mee om kon gaan. Ik was, met vele anderen, nog digibeet. Mijn eerste boek heb ik met een vulpen geschreven, op gelinieerd papier en gelinieerde systeemkaartjes. Stapel schrijfblokken en pakjes kaarten heb ik volgeschreven. Als je met een vulpen schrijft, kun je zo lekker nadenken. Ik hou van netjes, dus als een bijna volgeschreven vel te veel doorhalingen bevatte, schreef ik de hele pagina overnieuw uit. En geheid dat je intussen op gedachten kwam waar je de volgende pagina's weer mee verder kon.

Het heeft lang geduurd voor ik met een tekstverwerker om kon gaan. Toen ik er eenmaal één had, was dat een Apple, waarmee je meteen kon zien hoe de pagina er uit ging zien. What you see is what you get. Het gevolg was, dat ik niet bezig was met mijn stuk, maar met hoe dat er uit ging zien. Ik kon niet meer denken. Gefrustreerd heb ik mijn vulpen weer ter hand genomen.

Mijn ouwe trouwe vulpen. 's Avonds, als ik naar huis ga, leg ik hem, met de bijpassende ballpoint, weer terug in zijn doosje. Ongebruikt, tenzij ik die dag toevallig een adres op een envelop heb moeten schrijven. Dan moet ik hem eerst op een los papiertje weer aan de praat zien te krijgen, want zo'n ongebruikte vulpen droogt nu eenmaal uit. En hij schreef zo lekker. Was ik maar weer digibeet.

Wiek

LITERATUUR ALS BRUG TUSSEN JEUGD EN VOLWASSENHEID

Sinds 2006 is het KDC in het bezit van een complete serie 'kwartjesboeken', een schenking van dr. J.A.F. Bekkers. Deze zogenoemde 'kwartjesboeken' werden in de jaren dertig uitgegeven door Uitgeverij Helmond en zijn nu onderwerp van mijn stageonderzoek.

"De katholieke Uitgeverij Helmond verrichtte baanbrekend werk: directeur G.J.M. Hendriks vond dat men, en vooral de jeugd, moest kunnen blijven lezen en begon daarom in 1932 met het uitgeven van boeken op slecht, goedkoop papier, maar inhoudelijk van goede kwaliteit", aldus Anne-Lies van Diessen, de in 2011 overleden bibliothecaris van het KDC.

Dit had tot gevolg dat in die tijd van werkloosheid en armoede mensen geen maandsalaris à anderhalve gulden hoefde neer te leggen voor een boek en het voor 'slechts' een kwartje konden kopen. Revolutionair, want toentertijd redelijk betaalbaar en men had daarbij ook nog eens keus! Want naast de keuze uit romans en detectives waren er speciale series voor kleuters, kinderen en de jeugd. Dat ze uitgegeven werden door een katholieke uitgever maakte geen verschil in populariteit omdat de (jeugd) boeken, op enkele uitzonderingen na, vrijwel godsdienstig-neutraal waren.

"De meeste kwartjesboeken boden goede jeugdlektuur en deden niet onder voor de hardcovers uit die tijd", zo stelt dr. J.A.F. Bekkers.

Voor de jeugd betekende dit vaak een eerste kennismaking met literatuur omdat boeken niet meer 'exclusief' voor de gegoede klassen waren. Menigeen is dan ook wel in aanraking gekomen met één van de 272 jeugdboeken die tussen 1932 en 1941 verschenen. De jeugdboeken werden door diverse auteurs geschreven, vaak onder pseudoniem, varieerden van avonturenboeken tot kostschoolverhalen en waren zowel escapistisch en spannend als ook opvoedend van aard. Vermeldenswaardig zijn de Menko Minkema-reeksen waarin de hoofdpersoon in de eerste serie door

Nederland en in de tweede serie over de wereld zwerft. Aan beide series waren prijsvragen verbonden waarbij de lezers aan de hand van beschrijvingen en plaatsen moesten uitvinden waar het verhaal zich afspeelde. Want behalve het begin- en eindpunt wordt nergens een plaats genoemd.

Naast land- en wereldkennis was er ook een grote rol weggelegd voor avontuur en humor. Het plot bestond vaak uit een opeenstapeling van situaties waarbij de hoofdpersoon neigt naar het uithalen van kwajongensstreken. De hoofdpersoon is een typisch voorbeeld van een Hollandse jongen, een deugniet met een goede inborst. Een hele reeks van avonturen werd geschreven door J.H. van der Heijden, een pseudoniem van Frans Meijer (1900-1972). Deze auteur kreeg bekendheid als schilder van landschappen en stilleven, maar was ook niet onverdienstelijk als illustrator, cartoonist, auteur, dichter en journalist. Frans Meijer werkte ook voor de grote katholieke uitgeverij De Spaarnestad in Haarlem. Bij Uitgeverij Helmond heeft hij talloze kwartjesboeken op zijn naam heeft mogen zetten. Weliswaar onder pseudoniem, maar zijn humoristische en directe stijl was vaak herkenbaar.

De kwartjesboeken vormden terecht het eerste project van Metamorfoze,

een nationaal programma voor het behoud van papieren erfgoed. Binnenkort worden de microfilms gedigitaliseerd en zijn de kwartjesboeken online beschikbaar.

Anne-Hilde de Boone, masterstudent Jeugdliteratuur (UvT)

Bronvermelding

A.E.M. van. Diessen, “Ze hebben goede lectuur nodig” De vooroorlogse kwartjesboeken’, in: *Erasmusplein*, jaargang 17 (2006), nr. 3, p.6.
Joop Bekkers, ‘Kwartjesboeken’, in: *Lexicon van de jeugdliteratuur*, (2000), afl. 53 (juni), p. 1-9.

KATHOLIEKE CULTURELE TIJDSCHRIFTEN

De jaren tachtig van de negentiende eeuw zijn roerige jaren geweest op het gebied van het geestesleven. De katholieken verbleven tot deze tijd in de veilige omgeving van het kerkgebouw. De veranderingen op sociaal en politiek gebied brachten de katholieken in contact met het gehele volk.

Er ontwikkelden zich langzaam nieuwe waarden en er ontstond een eigen nationale katholieke cultuur waarin ook katholieke culturele tijdschriften zijn ontstaan. Mannen van het eerste uur als Alberdingk Thijm, Nuyens en Schaepman zetten zich in voor de ontwikkeling van een katholieke cultuur met als doel de waarden van de katholieke leefwereld te ontwikkelen en waarborgen.

Onderstaande katholieke culturele tijdschriften zijn gedigitaliseerd en komen voor raadpleging beschikbaar via de Catalogus van de Radboud Universiteit. Alle jaargangen zullen in pdf-formaat gepubliceerd worden. Zodra deze digitaal beschikbaar zijn zullen we u dit laten weten via *Impressie*.

De Dietsche Warande 1855-1899

Vooraanstaand algemeen cultureel tijdschrift, gesticht in 1855 door Joseph Alb. Alberdingk Thijm. De onderwerpen die in dit tijdschrift

werden opgenomen zijn bouwkunst, beeldhouwkunst, schilderkunst, letterkunde, dicht- en prozakunst, toneelkunst. In *De Dietsche Warande* hebben de leken het grootste aandeel gehad, in tegenstelling tot *De Katholiek* dat steeds een klerikaal tijdschrift is gebleven. In 1900 werd het tijdschrift samen met het tijdschrift *Belfort* en voortgezet als: *Dietsche warande en Belfort*.

Dietsche warande en Belfort. Tijdschrift voor letterkunde, kunst en geestesleven 1900-

Gedigitaliseerd zijn de jaargangen: 1900-1941. *Dietsche warande en Belfort* is ontstaan door een samensmelting van het tijdschrift *Belfort* en *De Dietsche Warande*. In *Belfort* lag het accent op de studie van de Vlaamse volkstaal, het Vlaamse volksleven, de godsdienst, het onderwijs en de katholiek-Vlaamse strijdpunten. De literatuur was vooral aanwezig met essays en (zij het in mindere mate) met scheppend proza en poëzie. Nadat *Belfort* vanaf 1888 concurrentie ondervond, door de oprichting van het tijdschrift *De Dietsche Warande* smolt het in 1900, na de tweede aflevering van de 14de jaargang, daarmee samen. *Dietsche Warande en Belfort* werd de nieuwe titel. Het tijdschrift bestaat nog steeds.

De Katholiek. Godsdienstig, geschied- en letterkundig maandschrift 1842-1924

De Katholiek, een vooraanstaand katholiek wetenschappelijk tijdschrift. Zoals de ondertitel aangeeft, besteedde het tijdschrift aandacht aan godsdienst, geschiedenis en letterkunde. Het tijdschrift is ontstaan uit de noodzaak zich te weer te stellen tegen de vele protestantse geschriften die de katholieke kerk aanvielen.

De Spektator 1843-1850

Cultureel blad, dat zich aanvankelijk vooral richtte op toneel en muziek, vanaf 1845 op poëzie en schilderkunst. Het blad was niet uitgesproken katholiek, maar droeg onder leiding van Alberdingk Thijm en Cramer wel een duidelijk katholiek karakter.

De Wachter 1871-1875

Katholiek cultureel tijdschrift, opgericht door H.J.A.M. Schepman en W.J.F. Nuyens. Het blad bevatte godsdienstige en letterkundige

artikelen, artikelen over historische en staatkundige onderwerpen. Schaepman kon in het tijdschrift zijn politieke denkbeelden uitdragen. Joan Bohl was de derde redacteur van het blad. In 1873 zorgde een conflict ervoor dat Schaepman en Nuyens een nieuw tijdschrift begonnen: *Onze Wachter*. Bohl zette *De Wachter* voort met de vermelding

“onder directie van wetenschappelijke mannen”.

Onze Wachter 1874-1885

Onze Wachter, een katholiek cultureel tijdschrift onder redactie van H.J.A.M. Schaepman en W.J.F. Nuyens. Na het conflict in 1873 met mederedacteur Joan Bohl en uitgever A.B. van den Heuvel, verlieten Schaepman en Nuyens de redactie van *De Wachter* en begonnen

zij een nieuw blad, *Onze Wachter*. *Onze Wachter* bevatte evenals *De Wachter* godsdienstige en letterkundige bijdragen en artikelen over historische en staatkundige onderwerpen.

Lennie van Orsouw

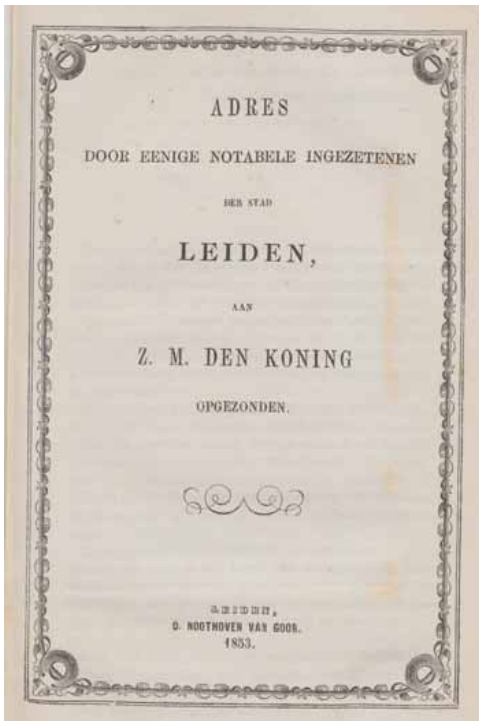

UITBOEZEMINGEN VAN EENE MISLEIDE MENIGTE

“Hebt gij de allocutie van den Paus van Rome gelezen, waarbij hij aan zijn consistorie het plan tot vestiging der bisschoppelijke hiërarchie in Nederland mededeelt? In Nederland! In ons Vaderland! In dat land waar eens tachtig jaren gestreden en het edelste bloed vergoten werd ten einde de plek, die wij bewonen, van den over-heerschenden invloed van het Romanisme te bevrijden! Ja broeders, in ons Vaderland!” Protestants Nederland is boos. De wederinvoering van de bisschoppelijke hiërarchie in de

Nederlandse katholieke kerk in 1853 leidde tot heftige protesten bij de protestanten. De Hervormde Kerk was dan wel geen staatskerk, en er was vrijheid van godsdienst, maar naar de overtuiging van de protestanten was Nederland nog steeds een protestantse natie. Daar kwam nog bij dat de paus Pius IX zich in zijn brief over het herstel van de hiërarchie uitermate tactloos over het protestantisme had uitgelaten. De protesten kwamen tot uitdrukking in een regen van pamfletten en adressen, bekend geworden als de Aprilbeweging.

De protesten waren niet aan de regering gericht, want die had de wederinvoering toegelaten, maar aan de koning, in de hoop dat die de regering tot de orde zou roepen. Toen de koning weigerde een door de regering-Thorbecke gedictieerd antwoord te geven op de protestantse adressen, traden Thorbecke en zijn regering af. Het KDC bezit een collectie van 303 van dergelijke pamfletten, die bijeen werd gebracht door Utrechtse uitgever H. Melder en die door hem werd afgesloten in 1855, waarna hij ze in zeven banden liet binden (zogenaamde convoluten). Een twintigtal pamfletten zijn nergens anders in Nederland bewaard gebleven dan in deze collectie. De collectie werd in 2009 beschreven door mw. N.T.I. Kieft, toen student Nederlands aan de Radboud

Universiteit Nijmegen. Van haar beschrijvingen maakte het KDC een database. De pamfletten werden gedigitaliseerd en gekoppeld, en zijn te vinden via de pamflettenpagina op onze website: www.ru.nl/kdc/over_het_kdc/bibliotheek/over_de_bibliotheek/onderdelen/pamfletten/. In de database kan worden gezocht op titelwoorden of auteursnaam.

J.A. Alberdingk Thijm, die zich overal mee bemoeide, somde de grondwettelijke rechten van alle Nederlanders, dus ook de katholieken, in 1853 in zijn pamflet nog maar eens op en concludeert: “Ziedaar welke de rechten en verrichtingen zijn der Katholieken hier te lande; ziedaar het feit, waartegen zulke eene onverantwoordelijke volksbeweging is gaande gemaakt. De aanvallen liggen nog te versch in het geheugen – de houding der aanvallers is nog niet genoeg tot kalmte teruggekeerd, dan dat het mogelijk zoû zijn, zonder de liefde van onze zijde in gevaar te brengen, een tafereel op te hangen van de uitboezemingen en handelingen, waartoe eene misleide menigte zich door onnadenkenden Godsdienstijver heeft laten vervoeren.”

Lodewijk Winkeler

J.A. Alberdingk Thijm, De katholieke kerkregeling in ons vaderland, Amsterdam, C.L. van Langenhuysen, 1853

Honderdvijftig jaar bisschoppelijk spreken

Op 1 mei 1853 richtte Zijne Doorluchtige Hoogwaardigheid Joannes Zwijsen, door de Gratie Gods en des Apostolischen Stoels Aartsbisschop van Utrecht, Apostolisch Administrator van het Bisdom van 's-Hertogenbosch, zich voor de eerste maal tot zijn Onderhoorige Geestelijken en Geloovigen. Op 4 maart had paus Pius IX de bisschoppelijke hiërarchie in Nederland hersteld, en vanaf dat moment zouden de bisschoppen zich met regelmaat in herderlijke brieven tot hun gelovigen wenden. In de loop van honderdvijftig jaar veranderde natuurlijk de toon van deze brieven: het 'herderlijk schrijven' werd een 'voorleesbrief'

en de 'beminde gelovigen' (steevast afgekort als B.G.) werden 'broeders en zusters'.

Het KDC bewaart vanzelfsprekend al deze brieven. Vaak zijn het originelen, maar toen wij gingen controleren hoe compleet onze collectie was, hebben wij de ontbrekende brieven elders opgespoord en gekopieerd. De herdenking van het honderdvijftig-jarig herstel van de hiërarchie in 2003 leek een mooie gelegenheid

om iets meer met deze collectie te doen: er is immers niets minder dan honderdvijftig jaar bisschoppelijk beleid uit af te lezen.

Het duurde nog tot 2009 voor er een DVD werd uitgegeven waarop al deze brieven te lezen en te doorzoeken zijn. Voor kerk- en religiehistorici vormt deze DVD natuurlijk een Fundgrube.

Maar een stap verder: waarom zouden we die 2231 brieven niet online zetten, net als sommige

archieven? Op dit moment zijn we daar dan ook mee bezig, maar het vergt van het KDC enig digitaal knip- en plakwerk, en van u als gebruiker dus nog even geduld voordat alle brieven online te lezen zijn. Kan onze DVD nu weg? Zeker niet, want op de DVD kunt u

op woorden zoeken in de tekst zelf van meerdere of alle bisschoppelijke brieven tegelijk, en dat kan onze catalogus helaas niet. Ik zoek bijvoorbeeld op 'collecte'. Dan vind je onverwacht prachtige teksten als deze: "P.S. De opbrengst der collecte dient geheel te worden overgemaakt, zonder een gedeelte voor particuliere missiedoeleinden af te staan." (W. Bekkers, 1965)

Lodewijk Winkeler

ARCHIEF W.H.NOLENS – POLITICUS

In het vorige nummer van *Impressie* hebben wij uitvoerig aandacht besteed aan de presentatie van het digitaal Nolens-archief (www.digitaalarchiefnolens.nl) in Rolduc. Daarbij werd vooral de aandacht gevestigd op Nolens' werk voor de Limburgse mijn en de mijnwerkers.

Maar Willem Hubert Nolens (1860-1931) was toch in de eerste plaats een katholiek politicus van formaat, en sinds 1910 de onbetwiste leider van de RK Kamerclub, zoals de katholieke politici zich tezamen noemden. Elders in deze *Impressie* vindt u wat meer over het wel en vooral wee van het archief van de RK Staatspartij (RKSP), waarin zich ook de notulenboeken van de RK Kamerclub bevinden. Hij bemoeide zich uiteraard met de vorming van de RK Staatspartij in 1925-1926, waarvan hij tot zijn dood fractievoorzitter was. De stukken van de partijraad, voor zover zij ontbreken in het archief van de RKSP, zijn wellicht in het archief-Nolens te vinden, maar interessanter is nog dat in het Nolens-archief ook de bijbehorende vergaderstukken zitten, ruimschoots voorzien van moeilijk te ontcijferen aantekeningen. Uit de vergaderstukken blijkt bijvoorbeeld dat de partijraad van de RKSP zijn tijd ver vooruit was, want

op de partijraadsvergadering van 23 maart 1929 werd “den heerenleden van den Partijraad beleefd verzocht in de vergaderzaal niet te rooken”.

Toelichting: dames werden sowieso

geacht niet te roken.

Al met al leek het ons een goed idee om in onze online catalogus een speciale zoekpagina te maken voor het archief-Nolens én het RKSP-archief. Deze zoekpagina is te vinden via de webpagina van het Nolens-archief.

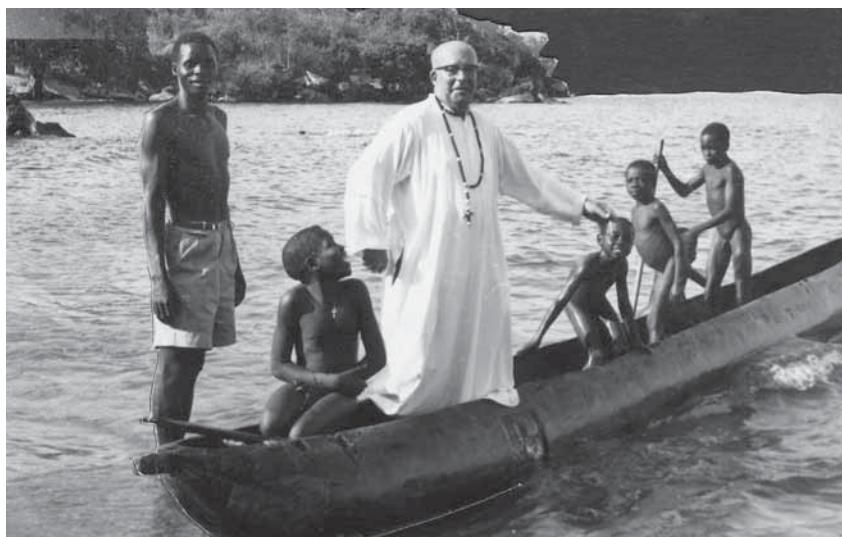
Lodewijk Winkeler

DIGITALE INTERVIEWS: HET ARCHIEF VAN DE KOMMISSIEMEMOIRES

Voor de meesten zal 'Uher' tegenwoordig geen begrip meer zijn, maar deze draagbare bandrecorders – draagbaar, maar niet licht – waren jarenlang het meest gehanteerde instrumentarium voor interviewers en verslaggevers. Vanwege de reputatie van superieure kwaliteit werden de Uher 5000 en de Uher 4000 Report IC nog tot in de jaren negentig door de KomMissieMemoires (KMM) gebruikt voor de opname van interviews met Nederlandse missionarissen. Liefst 900 gesprekken zijn op magneetband vastgelegd. Een goede investering, zeker ook met het oog op de volgende generaties van geluidsdragers van de kwalitatief mindere cassettebandjes en CD's.

Vanaf het begin waren de opnames bedoeld voor wetenschappelijk onderzoek naar of journalistieke bijdragen over de missieactiviteiten van Nederlandse zusters, broeders, paters en leken. Om de levensverhalen met een gemiddelde duur van drie uur toegankelijk te maken, werden korte samenvattingen van de interviews gemaakt en een registratie van onderwerpen. De registratie was bondig, vanuit de overtuiging dat de onderzoekers de bron zelf moesten raadplegen.

Dat raadplegen was een verhaal apart. De KMM was zuinig op haar materiaal, dus wanneer iemand een interview wilde beluisteren, dan werd daar eerst een kopie van gemaakt. Die kopieën werden analoog vervaardigd: het duurde drie uur voordat een interview van drie uur op een andere magneetband

Missionaris op het Malawi-meer

*Antoon van de
Wouw MSC,
Irian Jaya,
1975*

was gekopieerd. Onderzoekers konden op de leeszaal van het Katholiek Documentatie Centrum de gekopieerde band beluisteren. Dat was tijdrovend en ook nogal eens frustrerend wanneer men stukjes vooruit of terug moest spoelen om een passage te vinden of nogmaals te beluisteren of over te typen. Later werden de bandopnames – opnieuw analoog – overgezet op CD's en kon men op het KDC een kopie van de 'originele' CD beluisteren, opnieuw tijdrovend en omslachtig.

Inmiddels zijn alle KMM-interviews gedigitaliseerd en online toegankelijk gemaakt. Voor wie gewend was de interviews op de oude manier te beluisteren, gaat daarmee een wereld open. Via een link kan men op de eigen computer of smartphone het interview beluisteren. Waar men zich

ook bevindt: in Nijmegen, Curaçao, Jakarta of Singapore.

Het doorzoeken van een interview is echter nog steeds niet echt gemakkelijk. Helaas is de techniek nog niet zover dat KMM-interviews automatisch getranscribeerd kunnen worden. Achtergrondgeluiden, mensen die door elkaar praten, verschil in accent en stemvolume maken dat nog niet mogelijk. Wel wordt bij het Centre for Language and Speech Technology van de RU al een poosje gewerkt aan een programma dat interviews op bepaalde sleutelwoorden doorzoekbaar maakt. Dat alleen al zou het gebruikersgemak aanmerkelijk doen toenemen.

Vefie Poels

DE BEELDPLAAT VOORGOED VOORBIJ

Ruim 117.000 beelddocumenten zijn via de KDC-website te bekijken. Als je ze allemaal zou uitspreiden kom je uit op een oppervlak van zo'n anderhalve hectare. Je zou er, om maar eens wat te noemen, de hele vloer van de Sint-Pietersbasiliek in Rome mee kunnen beleggen.

Deze enorme hoeveelheid foto's, dia's, affiches, (glas)negatieven, wandplaten en spotprenten is in de loop van de jaren gedigitaliseerd en de scans staan veilig opgeslagen bij het KDC.

De aanzet

Toen in 1990 de Stichting Katholiek Leven in Beeld werd opgericht om de ontsluiting van met name de foto's in de KDC-collectie een extra impuls te geven werd gezocht naar een manier om naast de beschrijvingen ook de beelddocumenten te kunnen presenteren. De keuze viel op de beeldplaat of laserdisc, een vroege voorloper van de compact disc. Bij de medische faculteit werd deze beeldplaat al gebruikt om anatomische plaatjes te tonen tijdens colleges. De opnamen van deze plaatjes op de disc werden verzorgd door de Mediagroep van de universiteit.

Met alle 117.000 beelddocumenten die op de KDC website te bekijken zijn, zou je de vloer van de Sint Pieter kunnen bedekken

En zo kon het gebeuren dat met vaste regelmaat vanuit het KDC een zending foto's, dia's of glasnegatieven naar de Mediagroep ging, die na verwerking samen met een beeldplaat weer terugkwam. De beschrijvingen van de foto's konden in de studiezaal via een computer, die was gekoppeld aan een beeldplaatspeler, worden doorzocht en de beelden konden direct worden bekeken. Het KDC liep voorop met deze vorm van dienstverlening, die toen nog uniek was in de archiefwereld.

In eigen beheer

In het najaar van 1998 vond er een belangrijke verandering plaats: de Mediagroep deelde mee niet langer de opnamen van beeldmateriaal op de beeldplaat te willen verzorgen, aangezien het KDC inmiddels als enige klant voor deze activiteit was overgebleven. Op dat moment konden bijna 60.000 afbeeldingen, die waren opgenomen op beeldplaat en ontsloten via de computer, in de AV-bezoekersruimte worden geraadpleegd.

De verdere ontsluiting van de fotocollectie dreigde in het gedrang te komen. De Mediagroep bood aan de voor de opnamen benodigde apparatuur bij het KDC onder te brengen en een instructie te verzorgen, zodat de opnamen voortaan binnenshuis konden worden gedaan. Aldus geschiedde.

Een onderzoeker maakt gebruik van de beeldplaat in 2001. Op de voorgrond KDC-medewerker Evert van Heugten, die een grote bijdrage leverde aan de ontsluiting en digitalisering van de fotocollectie

Van beeldplaat naar scanner

In 2003 werd het KDC uitgenodigd om met de collectie beelddocumenten deel te nemen aan het landelijke educatieve project *Het Geheugen van Nederland*. Doel was het opzetten van de website www.geheugenvannederland.nl met een grote verzameling van digitale illustraties, foto's, teksten, films en audiofragmenten, afkomstig van Nederlandse culturele instellingen. Ten behoeve van dit project

werd de complete fotocollectie, op dat moment bijna 80.000 afbeeldingen, rechtstreeks vanaf de beeldplaat gedigitaliseerd. Hiermee stond het KDC binnen de deelnemende instellingen meteen aan kop wat betreft het aantal digitale beelddocumenten. Voorts werden affiches en cartoons gedigitaliseerd. In totaal werden ruim 85.000 afbeeldingen doorzoekbaar via de website van 'Het Geheugen', en tegelijk beschikbaar via de eigen online catalogus van het KDC. Inmiddels was bij het KDC de beeldplaat afgeschaft en deed het scanapparaat zijn intrede.

Op dit moment zijn ruim 117.000 beelddocumenten gedigitaliseerd en via de KDC-website raadpleegbaar. De oude beeldplaatscans, die enkel voor raadpleging maar niet voor reproductie geschikt zijn, worden vervangen door nieuwe, hoogwaardige scans.

U wordt van harte uitgenodigd om onze website te bezoeken en een virtuele reis door de geschiedenis van het Nederlands katholicisme te maken. En sla dan zeker de Sint-Pieter niet over!

Ellen Brok
audiovisueel archivaris

Colofon

Impressie is de nieuwsbrief van het Katholiek Documentatie Centrum met nieuws over het KDC en zijn collecties en aanwinsten. De nieuwsbrief verschijnt onregelmatig.

Redactie-adres en
abonnementsadministratie:
Postbus 9100, 6500 HA Nijmegen
Tel.: 024-3612412
impressie@kdc.ru.nl
www.ru.nl/kdc/impressie

Redactie: Lennie van Orsouw

Medewerkers aan dit nummer:
Ellen Brok, Ruud Franssen, Pieter Offermans, Lennie van Orsouw, Vefie Poels, Ramses Peters, Lodewijk Winkeler

Op aanvraag wordt *Impressie* kosteloos toegezonden per post of e-mail.

Opmaak: Arthur Bruls. Grafisch ontwerp: Grafisch Ontwerpbureau Voltage, Nijmegen. Druk: Benda drukkers, Nijmegen. ISSN 1877-2412

Themanummer 'Digitalisieren'

IMPRESSIE is een uitgave van het Katholiek
Documentatie Centrum en verschijnt onregelmatig.
Kijkt u voor meer informatie op www.ru.nl/kdc
Bellen of e-mailen kan ook: telefoon 024 – 361 24 12,
e-mail: impressie@kdc.ru.nl

